

Rapportsammanställning

Sigtuna Museums Undersöknings Verksamhet (SMUV)

Undersökning: Up, Sigtuna, kvarteret Nunnan

Lst:s dnr: 11.3919-60-85; 11.3919-157-85;
11.3919-155-87, 11.3919-156-88 (gångväg)

Ansvarig institution: SMUV

Eget dnr: Sf dnr 87/84 och 44/88

Ansvarig för undersökningen: Sten Tesch, Björn Pettersson,
Mikael Karlsson (gångvägen)

Fynd: Ja Nej

Ekonomiskt kartblad: 11I 2b

Lägeskoordinater:

Landskap	Up
Socken/Stad	Sigtuna
Fornlämningsnummer	195:1
Fastighet/kvarter	Kvarteret Nunnan
Fornlämningstyp	Begravningsplats (gravgårdar)
Undersökningsår	1985 (FU), 1987 (SU) samt 1988 (FU gångvägen)
Typ av undersökning	Förundersökning och slutundersökning
Datering	Vikingatid – tidig medeltid
Dokumentationsmaterial	Ärendehandlingar, osteologi- och rapportmanus, plan- och profilritningar, renritningar, dior, negativ, fynddatabas, 14C-dateringar
Institution som förvarar materialet	Sigtuna Museum
Ekonomisk karta eller stads/kvarterskarta bifogas	☒ JA ☐ NEJ
Materiallista bifogas	☒ JA ☐ NEJ
Fyndlista bifogas	☒ JA ☐ NEJ
Resultaten har publicerats i: Tesch, S. 2001. Olof Palme, S:ta Gertrud och Sigtunas medeltida kyrkotopografi. I: Tesch, S. & Edberg, R. 2001 (red.), Biskopen i museets trädgård. En arkeologisk gåta. Sigtuna Museers skriftserie 9, s. 9-44. Kjellström A. 2005. The Urban Farmer. Osteoarchaeological Analysis of Skeletons from Medieval Sigtuna Interpreted in a Socioeconomic Perspective. Stockholm.	
Sammanställt av, namn och datum Anders Wikström, 2008-11-24	

Rapportsammanställning

Beskrivning (ex.: orsak till undersökningen, beskrivning av undersökningsområdet, undersökningens omfattning, sammanfattning av resultaten, fyndkategorier):

Denna rapportsammanställning avser fyra arkeologiska ärenden som Sigtuna museum utförde mellan åren 1985-1989: en arkeologisk för- och slutundersökning inför en planerad nybyggnation, en schaktningsövervakning inför anläggandet av en cykel- och gångväg samt en busshållplats i anslutning till den planerade bebyggelsen.

Följande text är baserad på artiklar och slutredovisning (dat 1986-11-11) från den arkeologiska för- och slutundersökningen författad av Sten Tesch samt en slutredovisning (dat 1988-12-01) av Mikael Karlsson. Texten är sammanställd och bearbetad av Anders Wikström.

Förundersökning 1985

För en av AB Sigtunahem planerad nybebyggelse gjordes i juni 1982 en arkeologisk provundersökning. Denna utfördes av Riksantikvarieämbetet UV - Mitt liksom den vidare arkeologiska undersökning som ägde rum under maj-juli 1984 då tre ytor undersöktes (se referens nedan). Två av dessa ytor utgjordes av tidigmedeltida begravningsplatser och den tredje av ett bebyggelseområde från samma tid. Från länsstyrelsens sida befarades att det inom det av nybebyggelsen berörda området kunde finnas ytterligare gravar eller bebyggelse lämningar, bl a under de platser där dumphögar hade lagts upp. Sigtuna museum utförde i samband med detta en förundersökning (på bifogad figur är undersökningar utförda av RAÄ markerade med rött och de i Sigtuna museums regi är markerade med gult samt förundersökningarna med mörkrött respektive mörkgult). Vid förundersökningen utvidgades den västra undersökningsytan varvid ytterligare sju tidigmedeltida skelettgravar påträffades. Sökschakt drogs vinkelrätt från den nordvästra skogskanten och över den yta som tidigare varit täckt av en stor dumphög. Tidigmedeltida skelettgravar framkom i så gott som alla sökschakten. Undersökningsresultatet visar att det funnits ett sammanhängande senvikingatida - tidigmedeltida gravfält från kv S: t Göran och längs hela kv Nunnans nord-västra kant och upp mot S: t Per.

Slutundersökning 1987

Undersökningsområdet låg i en svag sydöstslutning på äldre odlingsmark i den västra kanten av Svarta jordsområdet, ca 100 meter söder om S:t Pers kyrkoruin och nedanför det "hedniska" gravfältet Kalvtomten. Undersökningsområdet var 1500 m² stort. Den aktuella undersökningen var efterundersökning av en av Raä UV utförd utgrävning 1984. Vid detta tillfälle framkom 50 skelettgravar under flat mark i två grupper och västra kanten av det tidigmedeltida bebyggelseområdet. Efterundersökningen berörde området mellan gravgrupperna på vilket en dumphög lämnats. Misstanke fanns att härunder skulle kunna finnas ytterligare gravar.

Vid undersökningen 1987 framkom 67 anläggningar. Därav 64 skelettgravar under flat mark, 2 odlingsrösen och rester efter en smedja från nyare tid. Gravarna samlade sig i två grupper. En nordlig med 43 gravar och en sydlig med 21 gravar. De sistnämnda anslöt till en av de tidigare undersökta grupperna. Vid en jämförelse mellan de båda områdena kunde man se att det norra hade spår av kistor endast i hälften av gravarna och det södra hade kistor i nästan alla gravar. Stenar ingick som konstruktionsdetalj i några av de nordliga gravarna där också föremålsfynden var fler än i gravarna på det södra. Om skillnaderna beror på olika anläggningstid, statusskillnad eller uppdelning i områden av andra orsaker är svårt att säga. Fynden utgjordes av: 1 silvermynt ("Edvard bekännaren" 1042-1044 e kr), 1 guldfoliepärla, 1 glasflusspärla på silverring, 2 ringspännen av brons, 2 ringspännen av järn, 3 järnknivar, beslag av järn och brons, 1 brodd av järn och 1 eldslagningsflinta.

De sammanlagt 3 gravfälten (inkl 1984 med totalt 117 gravar) kan dateras till Sigtunas allra äldsta skede slutet av 900-talet och 1000-talet. Gravarnas utseende och innehåll skiljer sig inte på något sätt från de gravar som undersökts på Kalvtomten. De är alla anlagda enligt kristen sed i öst-västlig riktning med huvudet i väster. Avsaknaden av överlagringar och de jämna avstånden mellan gravarna under flat mark antyder att även dessa haft någon form av markering ovan mark. Gravfälten ligger utan anknytning till någon känd kyrkobyggnad. Möjligtvis kan en mindre terrass mellan Kalvtomten och gravfälten vara intressant i sammanhanget.

Anläggande av cykel- och gångväg i kv Nunnan 1988

Med anledning av anläggandet av en gång- och cykelväg, nedgrävdes med maskin ca 60 cm i den södra delen av cykelvägen strax norr om "tvättstugan" i nybyggda området i kv Nunnan. Ungefärlig längd var 50 m. Övrig schaktning berörde endast gräsrotsnivå. I anslutning till den norra sidan av cykelbanan nedgrävdes ett 40 x 30 cm dräneringsschakt. Djupet 30 cm var utifrån den avbanade cykelbanans nivå. Inga spår av skelettgravar kunde påvisas utmed hela cykelbanans sträckning. Dock framkom ett skelett i omedelbar anslutning till en tidigare anlagd Rb-brunn

Rapportsammanställning

strax norr om "tvättstugan". I Rb-brunnsschaktet hade tidigare 1 skelett framtagits. Schaktkontrollen påvisade att gravfältet verkar upphöra mot norr i detta område.

Busshållplats 1989

Ytterligare en arkeologisk undersökning utfördes i den södra delen av kvarteret Nunnan 1989 i samband med att en busshållplats anlades intill Stora Gatan. Ritningar och fynd från undersökningen finns på museet. Fynden är dock inte registrerade och ritningarna är inte bearbetade. Länsstyrelsebeslut och slutredovisning saknas, men gjordes sannolikt som ett led i övriga undersökningar.

Sammanfattade slutsatser av resultaten från undersökningen i kv Nunnan samt gravgårdar generellt

De arkeologiska undersökningarna i kv Nunnan är av stor betydelse både för Sigtuna och för gravfältundersökningar generellt. Här kunde klart iakttas, att även om gravskicket, med mer eller mindre öst-västligt orienterade skelettgravar med ringa eller inga gravgåvor, var kristet, så var gravarna inte anlagda runt en kyrkobyggnad utan i tre grupper.

För dessa tidiga kristna gravfält/"kyrkogårdar" utan kyrka har i tidigare sammanhang begreppet *gravgård* myntats. Vid skilda tillfällen under de senaste tjugo åren har gravgårdar berörts av andra exploateringsundersökningar. I dagsläget finns dokumenterat ett tjugotal gravgårdar belägna i en vid halvcirkel bakom bebyggelsen. Några gravgårdar ligger i krönläge och har bevarade överbyggnader i form av små högar och stensättningar, men de flesta gravgårdar har idag inga synliga gravmarkeringar ovan mark. Många gravar har framkommit i samband med schaktningsarbeten t ex den aktuella undersökningen i kv Nunnan i stadens västra kant. Antalet undersökta gravar på de tre gravgårdarna i kv Nunnan är 29, 49 respektive 41. Om man antar att varje gravgård i snitt omfattar 50 gravar gör det ca 1000 gravar under perioden ca 980-1050.

De som begravdes på gravgårdarna är sannolikt inte gårdsägarna utan de som stod utanför ättgemenskapen: gårdsbrytar, husfolk, hantverkare, trälar m fl., det vill säga de som gårdsägarna höll i staden för att sköta stadsgården. Gårdsägarna och deras familjer däremot begravdes bland förfäderna på gravfältet intill den egna familjegården på landet. Arkeologiska undersökningar av gravfält i Mälardalen har tydligt visat att de vikingatida ättebackarna fortsatt användes en bit in i 1100-talet. Det gamla brandgravskicket samsades med det nya kristna gravskicket. Det kan också vara förklaring till att tidiga träkyrkor inte är så vanliga och att de inte påträffas där de förväntas dvs under de romanska kyrkorna. I några fall sammanfaller dock gravgårdarna med de senare kyrkogårdarna. I dessa fall är det omöjligt att avgöra om de kalkbruksfria gravarna hört till en gravgård eller en kyrkogård i anslutning till en eventuell träkyrka eller både och.

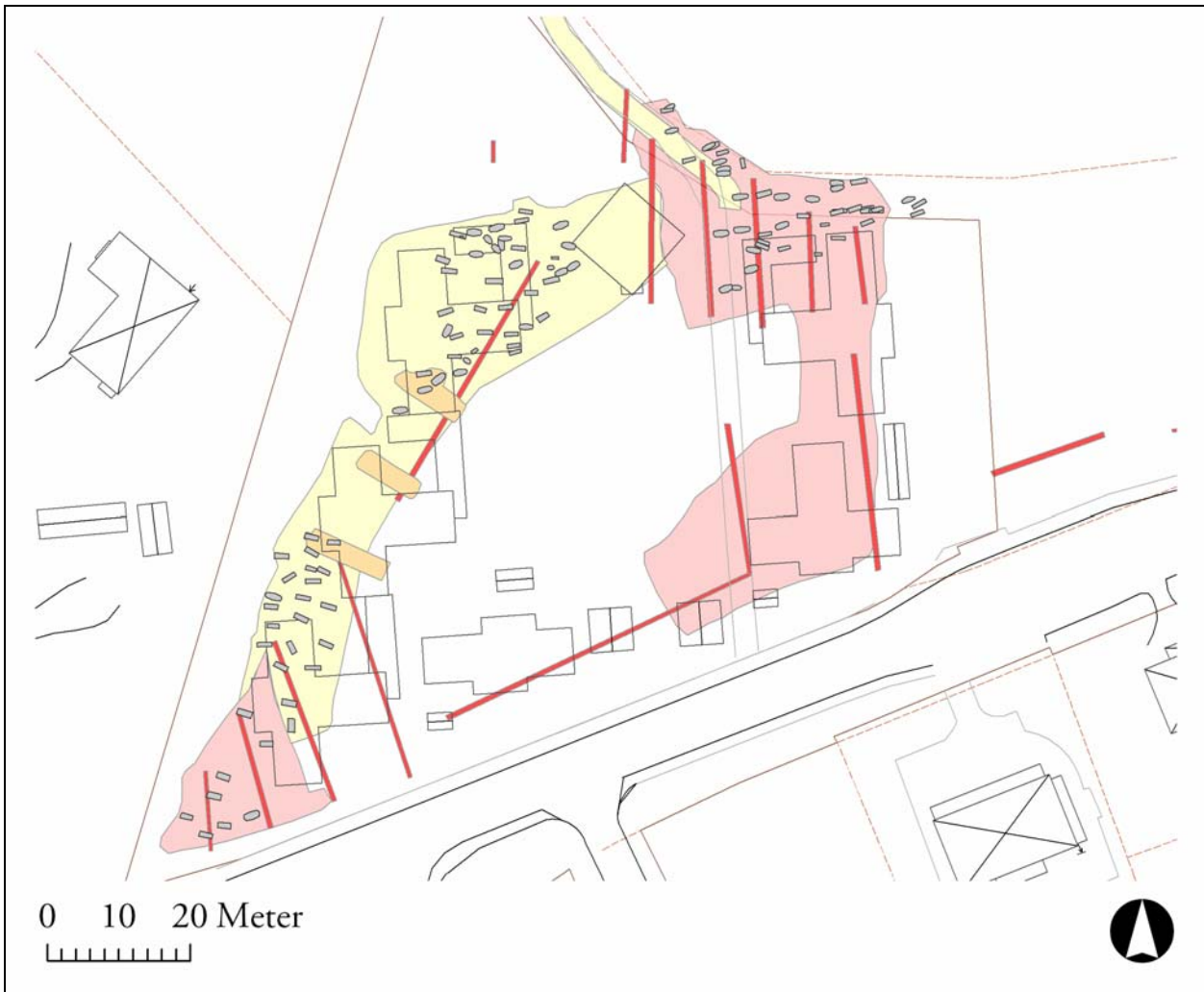
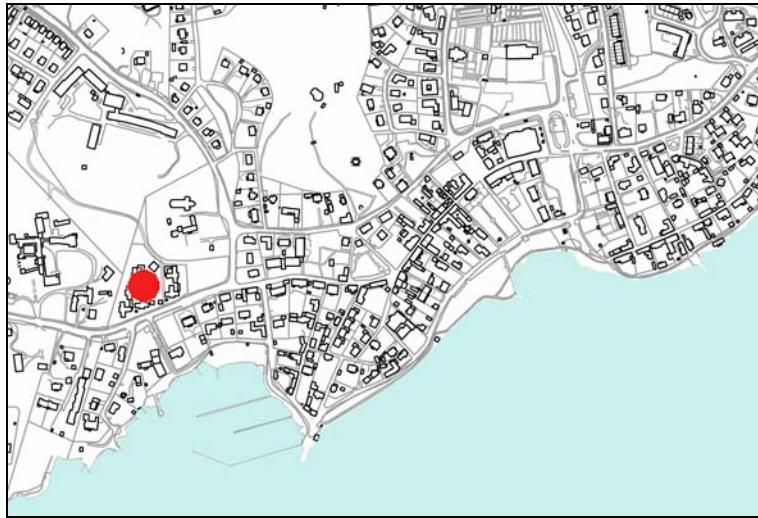
Längst bak fanns på varje stadgårdstomt i Sigtuna, en hallbyggnad som var gårdsägarens representativa byggnad. Denna utgjorde ett slags filial till stormännens/gårdsägarnas betydligt mer imposanta hallar på landsbygden där man hade sitt huvudsakliga viste. Tidigare under vikingatiden fungerade hallbyggnaderna på stormansgårdarna bl a som rum för den hedniska kulten. Sannolikt fortsatte detta bruk, men nu med kristna förtecken, både på stormansgårdarna på landet och i staden. Att det verkligen förhåller sig så finns arkeologiska belägg för. Det är i stadgårdsmiljön som föremål förknippade med kristen trosutövning påträffas: sepulkralstenar av grekisk porfyrit, hängkors av metall, små kors av trä, skärvor av bysantinska amforor för olja och vin, kristna böner ristade med runor på revben etc. För den kristna kulten, för att kunna fira mässan, var det invigda altaret det primära, inte kyrkobyggnaden som sådan. Oavsett var kulten utövades symboliserade altaret den gudomliga närvaron. I det sammanhanget är i synnerhet sepulkralstenarna av stort intresse. En sepulkralsten är ett invigt lock till en relikgömma i ett altarbord av sten eller trä. Den lilla stenplattan i altarbordet har också setts som en symbol för lockhällen i Kristi grav. En träskiva med en infälld sepulkralsten kunde också tjäna som ett flyttbart altare eller resealtare. Inte mindre än åtta sådana stenar har påträffats i Sigtuna. Förutom enstaka fynd av sepulkralstenar är ett tiotal lösa altarskivor med ram av trä, kända från andra platser i Skandinavien. Antalet stenar påträffade i Sigtuna ställer emellertid staden i en särskild dager. Genom innehavet av ett flyttbart träaltare, kunde mässan firas utan tillgång till en speciell kyrkobyggnad och oavsett om gårdsägaren befann sig i staden eller hemma på gården på landet. Det är sannolikt inom denna kontext som gravgårdarna utan tillhörande kyrkor ska betraktas.

Undersökningen som utfördes i regi av RAÄ UV finns publicerade i följande texter:

Hillbom, E-L & Deutgen, L. 1996. Arkeologisk undersökning, kvarteret Nunnan, Sigtuna, Uppland, RAÄ 195. UV Stockholm, Rapport.

Svensson, K., Hillbom, E. & Syse, B. 1987. Sigtuna. I: 7000 år på 20 år, Arkeologiska undersökningar i Mellansverige. Riksantikvarieämbetet

Rapportsammanställning

Rapportsammanställning

Undersökningsplats: Up, Sigtuna, kvarteret Nunnan

Lst:s dnr: 11.3919-60-85; 11.3919-157-85;
11.3919-155-87, 11.3919-156-88 (gångväg)

Eget dnr: Sf dnr 87/84 och 44//88

Materiallista

Grävningssledare: Sten Tesch, Björn Pettersson, Mikael Karlsson (gångvägen)

Uppdragsgivare: Sigtunahem AB och Tekniska kontoret (gångvägen)

År: 1985 (FU), 1987 (SU) samt 1988 (FU gångvägen)

Kontor: -

Arkivhandlingar (Dubbelklicka i ruta och välj "Markerad" för att sätta kryss)

			Antal	
Ärendehandling	Ja ☒	Nej ☐		Var: Sigtuna Museum
Manus:	Ja ☒	Nej ☐	Rapport	Sidor: 12
Negativ (sv/v) – dia (färg):	Ja ☒	Nej ☐	drygt 100 bilder	
Kontaktkopior:	Ja ☐	Nej ☒		
Fotoplaner:	Ja ☐	Nej ☒		
Fältritningar:	Ja ☒	Nej ☐	13 plan- och profilritningar	
Renritningar:	Ja ☒	Nej ☐	av gravarna	
Datadisketter:	Ja ☐	Nej ☒		
Fynd:	Ja ☒	Nej ☐	28 fnr + 36 fyndlådor kistspik + mynt	
Osteologi:	Ja ☒	Nej ☐	113 skelett (både SMUV och RAÄ-UV)	
Analysprover:	Ja ☒	Nej ☐	20 st 14C-dateringar	

Övrigt:

Osteologisk analys har utförts av både Anna Kjellström och Barbro Hårding (som även skrivit ett rapportmanus). 28 fyndnummer finns inlagda i en databas, 36 fyndlådor med kistspik som är oregistrerade samt påsar med oregistrerade fynd från busshållplatsen 1989. 20 st 14C-prover har också analyserats (Ua22702 – Ua22721).

Arkeologisk personal utöver grävningssledare: _____

Barbro Hårding och Leena Drenzel (SU 1987)

Datering:	STÅ	BRÅ	JÄÅ	M-TID	ODAT
	☐	☐	☐	☒	☐